

Peruskoulu talvisotaa merkittävämpi – Aineistoon perustuvaa tulkintaa vai tutkijan asenteita?

■ Pilvi Torsti

”Suomalaisten mielestä peruskoulu on suurempi ihme kuin talvisota”, otsikoi *Suomen Kuvalehti* viime syyskuun lopussa ennakkojutussa *Suomalaiset ja historia* -kirjastani. ”Peruskoulu selätti sodat ja suurmiehet”, jatkoi *Helsingin Sanomat* kirja-arviossaan viikkoa myöhemmin.

Suomalaiset ja historia -kirja perustuu Historia-tietoisuus Suomessa -tutkimuksessa kerättyyn aineistoon. Yli 1 200 kansalaista vastasi kyselylomakkeeseen, jossa kysyttiin näkemyksiä menneisyyden merkityksistä, tulkintoja historiallisista tapahtumista sekä nykyisyyden asenteita ja tulevaisuuteen liittyvistä arvioita. 15–79-vuotiaista satunnaisesti väestökisteristä valituista kansalaisista haastateltiin erikseen viitensikymmentä. Tavoitteena oli selvittää ensi kertaa laajalla kansalaisaineistolla ja samasta otoksesta tehdyillä jatkohaastatteluilta, mitä suomalaiset ajattelevat historiasta ja miten käsitykset näyttäisivät heijastuvan asenteisiin ja arvoihin.

Etukäteen olin varautunut siihen, että riippumatta siitä, mitä itse kirjan julkistamisvaiheessa korostan, huomio tulee kiinnittymään joko tutkimuksen vuoden 1918 tulkintoja koskevaan osioon tai talvi- ja jatkosotaa käsitelleisiin näkemyksiin. Vuoden 1918 tuloksista uskoin mielenkiintoa herättävän sen, miten vahvasti poliittinen äänestäminen edelleen selitti menneisyystulkintoja. Talvi- ja jatkosodasta otsikkoja arvelin keräävän esimerkiksi sen, että isänmaallisuuden rinnalla kansalaisten talvi- ja jatkosotaa koskevassa ajattelussa korostui sotien traumaattisuus sekä isien ja isoisien viinanjuonti ja mykkyys.

Kävi kuitenkin niin, että kysymys, jossa vastaajia pyydettiin ympeyrymään merkittävim-

mät Suomen historiaa luonnehtivat tapahtumat tai kehitysprosessit, nousi otsikoihin. Mainitun kysymyksen vastauksissa selvä ykkönen oli ”oppi-velvollisuus, peruskoulu ja maksuton koulutus”, sen jälkeen talvisota. Kärkiviisikkoon listautui lisäksi sukupuolten välinen tasa-arvo, jatkosota ja hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen.

Kirjan julkistamisen jälkeisinä kuukausina olen säännöllisesti törmännyt peruskoulu-teeman muunteluun lehtien pääkirjoituksissa, kolumneissa ja keskustelupuheenvuoroissa. Yleensä sävy on ollut toteava.

Toisenlainen lähestymistapa peruskoulu-aiheeseen tuli vastaan, kun esitelmöin kirjan tiimoilta Mikaelin killassa ennen vuodenvaihdetta. Killan monikymmenpäinen joukko koostuu historian ja yhteiskuntaopin opettajien liiton eläkkeellä olevista jäsenistä. Kuukausittaisiin esitelmätilaisuuksiin kitalaiset ovat jo vuosikymmeniä kutsuneet ajankohtaisia tutkijoita.

Kävi selväksi, että kirjani oli ollut keskustelun aiheena killassa jo ennen esitelmääni ja että esitykseeni kohdistui ennakkolataus. Lataus purkautui kysymykseen esitelmäni jälkeen. ”Nyt kyllä kiinnostaa tietää, mitä on kysytty. On varmaan lueteltu kaikki sodan kamaluudet, kuolleet ja muu ikävä ja sitten kysytty, että onko peruskoulu merkittävämpi”, kysyjä haastoi. Vastasin lukemalla tutkimuksessa kysytyn kysymyksen: ”Ympyröikää seuraavasta listasta viisi asiaa, joita pidätte merkittävimpinä Suomen historiassa.” Kovin johdattelevana kysymystä ei voinut pitää.

Tieteen päivillä *Suomalaiset ja historia* -kirjassa analysoituja kysymyksiä kommentoi tutkija Kari Paakkunainen paneeliskustelussa, johon molemmat osallistuimme. Hänestä

kyselylomakkeen kysymykset ja niistä johdetut johtopäätökset heijastavat sovinnaisuutta ja impivaaralaista kekkos-Suomea, jossa halutaan keinotekoisesti korostaa yhtenäisyyttä ja välttää ristiriitoja.

Suomalaiset ja historia -tutkimuksen vastaanotto kertoo siitä, että samaa tutkimusta voidaan lukea monella tavalla. Omille näkemyksille haetaan tutkimuksen tuloksista tukea. Jos tutkimuksen tulokset eivät vastaa omia näkemyksiä, haetaan vikaa tai selitystä tutkimuksen metodeista, tutkimusasetelmasta tai jopa tutkijan asenteista. Mikaelin killassa jotkut tuntuivat ajattelevan, että Torstin tutkimus on liian provokatiivinen, tarkoitushakuinen ja kenties jopa radikaali. Toisaalta Paakkunainen kritisoi tutkija-Torstia varovaisuudesta ja konservatiivisuudesta esittäen, että kysymykset oli aseteltu niin, että ne tukisivat vallitsevaa hegemoniaa ja ajattelutapoja.

Vastaanotto korostaa menetelmien merkitystä. Ennakkokäsityksiin perustuvat tulkinnat voi haastaa vain, jos pystyy osoittamaan, että tutkimuksen metodinen puoli on raudanluja. Tämä koskee sekä käytettyjen aineistojen laatua että tehtyjen tulkintojen kestävyyttä suhteessa aineistoihin.

Juuri tiukka ja kurinalainen tieteellisten metodien seuraaminen erottaa tieteellisen tutkimuksen muusta yhteiskuntapoliittisesta ja historiallisesta kommentoinnista ja harrastuksesta. Tätä meidän tutkijoiden kannattaa omassa työssämme myös korostaa ja painottaa.

Suomalaiset ja historia -tutkimuksen tulosten yhteiskunnallisen käytettävyyden kannalta merkittävää on, että kyseessä on kyselytutkimus, jolla on pyritty koko väestöä koskevaan yleistettävyyteen. Kyselytutkimuksen laatu on suoraan sidoksissa kysymyksen valmistelun huolellisuuteen. Erityisesti tämä korostuu, kun kyseessä on niin sanottu pioneeriaineisto eli kysely tehdään ensimmäistä kertaa. Pioneeriaineiston keruusa laadunvarmistamisen tärkeys liittyy ennen kaikkea kahteen seikkaan. Kun kysymyksiä ei ole koskaan aiemmin kysytty, on tärkeää varmistaa, että kysymykset toimivat. Toimivuuteen liittyy muun muassa se, että vastauksista syntyy jakaumia eli joku on eri mieltä väitteen kanssa,

toinen samaa mieltä ja kolmas siltä väliltä. Jakau-
mat ovat tavoiteltavia, koska tutkimuksellisesti tilanne, jossa kaikki vastaisivat kaikkiin kysymyksiin samoin, olisi nollatutkimusta. Lisäksi pioneeritutkimuksen kysymyksen laadunvarmistus on tärkeää, koska kyselymetodi mahdollistaa aikasarjat eli samoja kysymyksiä voidaan mahdollisesti kysyä uudelleen esimerkiksi kymmenen vuoden päästä, ja näin analysoida, onko kymmenessä vuodessa tapahtunut muutosta. Olisi sääli, jos aikasarjatutkimus jäisi tekemättä, koska pioneerikysymykset olisi laadittu esimerkiksi liiaksi omaa aikaansa heijastaviksi.

Historiatietoisuus Suomessa -hankkeessa varsinaista 1 200:n vastaajan aineiston keruuta edelsi monivaiheinen valmistelu. Kyselyyn kaavailtuja kysymyksiä valikoitiin ja hiottiin kollegoiden antaman palautteen avulla. Opiskelijoiden kanssa toteutin erilaisia testauksia. Erikseen arvioitiin, onko kyselyä mielekäs tehdä muulle kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvalle väestölle. Yli 200 vastaajan pilottitutkimus saatiin tehtyä kustannustehokkaasti osana gradututkielmaa.

Aineiston laadunvarmistukseen liittyi myös yhteistyö tilastotieteilijöiden ja tilastokeskuksen kanssa. Tavoitteena oli kerätä niin edustava ja laadukas aineisto kuin 2010-luvun Suomessa on mahdollista. Tähän liittyi otosvaiheessa käytetyt painokertoimet sekä pyrkimys nostaa vastausprosentti mahdollisimman korkeaksi. Voimme perustellusti esittää, että *Suomalaiset ja historia* -tutkimuksessa kerätty aineisto on niin hyvä kuin Suomessa kohtuullisilla kustannuksilla on tällä hetkellä mahdollista kerätä.

Kiinnostavinta on kuitenkin ollut seurata, kuinka tutkimus alkaa elää omaa elämäänsä julkisessa keskustelussa nimenomaan tekemiennostojen pohjalta. Yhä harvemmin esimerkiksi peruskoulun merkitykseen liittyvissä viittauksissa on enää mainittu varsinaista lähdettä, *Suomalaiset ja historia* -tutkimusta. Asiasta on muodostunut yleispätevä tieto ja totuus. Tässä tapauksessa se on perusteltua, koska ajatuksen takana on laaja tutkimus, jonka metodinen pohja kestää.

Kirjoittaja on tutkijatohtori ja ministerin erityisavustaja.